

Як висновок слід зазначити, що в стійких метафоричних сполученнях, як і у прислів'ях і приказках, узагальнюючий алегоричний зміст переважає над прямими значеннями окремих слів, і навіть якщо останні тісно пов'язані з якими-небудь поняттями, характерними в національному плані, то прагнення відтворити їх у перекладі дасть лише формальний результат, не даючи чіткого уявлення про текст.

Література

1. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М.: Междунар. отношения, 1980.
2. Гоголь Н.В. Собрание сочинений: В 7 т. – Т. 1: Вечера на хуторе близ Диканьки. – М.: Худ. лит., 1976.
3. Duden Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim; Wien; Zürich: Dudenverl., 1989.
4. Gogol Nikolai W. Die Nacht vor Weihnachten. – Insel taschenbuch 584.
5. Wahrig Deutsches Wörterbuch. Mosaikverlag. – München, 1987.
6. Гоголь Н.В. Мёртвые души: Поэма – М.: Просвещение, 1982.
7. Там же.
8. Мокиенко В.М. Славянская фразеология. – М.: Высшая школа, 1989.
9. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. – М.: Высшая школа, 1968.
10. Там же.
11. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Междунар. отношения, 1974.
12. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе.
13. Gogol N. Die toten Seelen. – Zürich: Diogenes Verlag, 1977.
14. Duden – Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten / Wörterbuch der deutschen Idiomatik. – Mannheim, 1992.
15. Там же.

УДК 82.0.09

О.М.Чайка

"Портрет" М.Гоголя і "Портрет Доріана Грея" О.Вайльда: творчі наслідування і художні відкриття

У статті здійснено компаративний аналіз повісті "Портрет" М.Гоголя і роману "Портрет Доріана Грея" О.Вайльда, підкреслено їхню художню цінність і самобутність. Основну увагу приділено спільним рисам та провідним ідеям цих творів, своєрідності розкриття авторами центральних проблем та образної системи.

В статье представлен компаративный анализ повести "Портрет" Н.Гоголя и романа "Портрет Дориана Грея" О.Уайльда, подчёркнуто их художественную ценность и самобытность. Основное внимание уделено общим чертам и ключевым идеям этих произведений, оригинальности раскрытия авторами центральных проблем и образной системы.

In the article is made comparative analysis the story "Portrait" by M.Gogol and novel "Portrait of Dorian Grey" by O.Wilde. The main attention is paid to artistic value, chief ideas and common features of these works, to original discovering by authors the central problems and system of characters.

Постать і творчість Миколи Гоголя завжди манили своєю загадковістю, яскравістю і невичерпною глибиною таланту. Разом з О.Пушкіним він розділив славу істинно народного великого художника-реаліста, який вписав самобутню сторінку у світовий літературний контекст своєї епохи. М.Чернишевський назвав Гоголя "батьком російської прозаїчної літератури, а Пушкіна – батьком російської поезії" [1, с. 23].

Про особистість Гоголя і його життя, про художню цінність його творів писали дуже багато. Все суттєве достатньо з'ясоване і відтворене (В.Г.Бєлінський, В.В.Вересаєв, А.Н.Веселовський, М.С.Тихонравов, М.В.Чернишевський, В.І.Шенрок та ін.). І все ж багато сучасних дослідників (В.Я.Звinyaцьковський, Ю.В.Манн, В.Маркович та ін.) знову й знову говорять та сперечаються про Гоголя, розкриваючи все нові грані неповторної індивідуальності письменника.

Мета даної статті – визначити мистецькі пошуки та художні відкриття М.Гоголя у зіставленні з творчістю О.Вайльда, зробити компаративний аналіз ідейно-художньої палітри та проблематики повісті "Портрет" і роману "Портрет Доріана Грея".

Загадковість і самобутність цих творів породила цілу хвилю суперечок з приводу їх появи і провідних ідей, утілених авторами в образах героїв. Жвавий інтерес критиків засвідчив надзвичайну складність і життєздатність книг. Повість "Портрет" М.Гоголя увійшла в серію петербурзьких повістей. Уперше вона з'явилася у збірці "Арабески" (1835), проте автор у 1841 р. знову переробив її і вдруге опублікував у 1842 р. Роман "Портрет Доріана Грея" О.Вайльда побачив світ у 1890 р., а в 1891 р. вийшло друге видання з доповненнями розділів.

На рівні фабули повість М.Гоголя і роман О.Вайльда мали чимало спільного з твором їхнього попередника Ч.Р.Метьюріна "Мельмонт-

блукач", де також розглядався таємничий зв'язок між долею героя і портретом. Художнє втілення цього мотиву викликало певні асоціації і з книгами романтиків – Е.Т.А.Гофмана, А.Шаміссо. Певний ідейний зв'язок існував і з повістю "Шагренева шкіра" О.Бальзака.

Але якщо сюжет, зовнішній мотив і фантастична історія з таємничим портретом були нав'язані М.Гоголю і О.Вайльду відомими літературними традиціями і спогадами, то в розробці ідейної теми своїх творів автори були абсолютно оригінальними й суб'єктивними, шукаючи нових шляхів відтворення дійсності у руслі мистецьких ідей своєї епохи.

Ідею повісті "Портрет" – високе призначення мистецтва і митця у суспільстві, його відповідальність перед Богом, людьми і самим собою за своє мистецтво – Гоголю підказав інтерес до світу художників, до їх душевного укладу і мистецтва. Головний ідейний зміст роману "Портрет Доріана Грея" – оспівування краси, її сили і місця в житті людини – визначили естетичні погляди О.Вайльда.

У обох митців збігся вибір назви творів. Портрет став фантастичним рушієм сюжету і повісті Гоголя, і в романі Вайльда. Пов'язавши життя головних героїв з фантастичними шедеврами, письменники з методичною точністю змалювали знеособлення людини, омертвіння її душі, дослідивши вплив матеріального на особистість (у повісті "Портрет") та сповідування культу краси і насолоди (у романі "Портрет Доріана Грея"). Тому основний зміст обох творів склала трагедія падіння духовного світу головного героя, трагедія всепоглинаючої пристрасті, яка заволоділа його душею.

М.Гоголь та О.Вайльд описали сучасне їм життя – епоху ХІХ ст., хоча у повісті "Портрет" більше узагальнень. Російський прозаїк змодельював універсальну ситуацію, яка б могла відбутись у будь-який час. Він, тяжіючи до реалістичних тенденцій, викрив суспільство, де все купувалося і продавалося. "Наше століття давно вже прийняло скучну фізіономію банкіра, який насолоджується своїми мільйонами", – таке зауваження зробив Гоголь у творі [2, с. 93]. Завдяки фантастичному випадку з портретом він виявив головний соціальний двигун суспільства – "грошовий інтерес", який і руйнував особистість. Натомість англійський романіст створив "міф і символ" доби. Заперечуючи реалістичні канони мистецтва, він майже повністю відійшов від реального життя у світ краси, виявивши переваги художнього вимислу, уяви та власного естетизму порівняно з точним зображенням життя. Тому рушійними тенденціями у розвитку сюжету роману "Портрет Доріана Грея" стали ірреальність та фантастика.

Повість "Портрет" і роман "Портрет Доріана Грея" побудовані на контрасті або ж конфлікті між культом "краси" і зашкарублістю чи ницістю навколишнього життя, зіткненні між мрією і дійсністю. Таким чином М.Гоголь та О.Вайльд увиразнили і загострили проблематику своїх книг.

Головна проблема творів – проблема митця і мистецтва, їхньої ролі в культурі та суспільстві. Погляди М.Гоголя на мистецтво були тісно пов'язані з питанням про взаємозв'язок мистецтва та дійсності. Письменник вважав основним об'єктом мистецтва звичайну повсякденну дійсність. "Досліджуй, вивчай усе, що бачиш, підкори все пензлю, але в усьому вмій віднаходити внутрішню думку і більше за все намагайся досягти високої тайни творіння", – такі настанови давав художник-монах своєму синові [2, с. 109]. На думку автора, призначення мистецтва полягало не в натуралістичному відтворенні дійсності, не в рабському копіюванні життя, а в перетворенні його в ореолі вищого ідеалу, який освітлював душу художника. Викриваючи земні вади і протидіючи злу, мистецтво разом із тим повинно нести людям світло й духовні орієнтири.

Однак письменник не був до кінця послідовним. Незважаючи на тонке відчуття дійсності, він відійшов у бік ірраціонального відтворення життя та релігійно-містичних ідей. Яскравим свідченням цього став образ художника-ченця з другої частини повісті, який і написав знаменитий портрет лихваря. За задумом Гоголя, він став утіленням життєвої мудрості та добродітності. Свою "провину" за створення портрету Петроміхилі (який був не хто інший, як сам антихрист) митець викупив постом і молитвою, затворницьким життям і своїм же мистецтвом, яке повністю присвятив Богу. "Це було, точно, чудо пензля... Відчуття божого смирення і покори в лиці пречистої матері, яка схилилася над немовлям, глибокий розум в очах божого немовля... і, нарешті, свята, безбарвна тиша, яка заповонила всю картину, – все це постало у такій співзвучній силі і могутності краси, що враження було магічне" [2, с. 108]. Письменник спробував зблизити мистецтво і релігію та довести, що поза релігійно-християнськими поглядами неможливе всебічне пізнання світу. Проте задум митця примирити ці ідеї з глибоким відтворенням дійсності видався невдалим.

М.Гоголь – суворий мораліст від природи – виступав за високі ідейні та художні вимоги до справжнього художника. На його думку, митець повинен творити з любов'ю у душі, володіти предметом свого змалювання, а не підкорятися йому, і виражати той ідеал, який би освітлював натуру. Залежно від цього він виділив два типи художників. Перший – художники, позбавлені творчої сили, здатні лише копіювати те, що бачать. Другий тип – художники, які можуть творити, творчо перетворювати дійсність. Саме вони, на його

думку, і становили справжній талант, оскільки художник – це посередник між Богом і людьми, а тому зобов'язаний самовіддано служити високому мистецтву, бути зразком високої моральності: "Хто увібрав у себе талант, той чистіше за всіх має бути душею" [2, с. 110].

На відміну від Гоголя О.Вайльда найбільше цікавила проблема митця і мистецтва на рівні взаємозв'язку їх із життям та моральністю. Наголосивши на думці: "Мистецтво вище за життя" [3, с. 22], автор-парадоксаліст довів у романі, що долю людини визначає не вигадане, а реальне життя. Він пов'язував усе гарне й привабливе з мистецтвом, а все потворне – з життям, а тому висунув основну вимогу до мистецтва – не копіювати природу, а відтворювати її за законами краси, недоступної для повсякденної дійсності. Головне правило свого естетизму: "Митець – творець прекрасного" [3, с. 22], письменник утілював на сторінках роману "Портрет Доріана Грея". Англійський прозаїк абстрагував мистецтво від питань моралі, підкресливши, що їхні сфери – абсолютно різні й відділені одна від одної. Така точка зору мотивувалася тим, що принципи моралі змінювалися з плином часу (від античності до сьогодення), а справжнє мистецтво залишалося вічним.

У творах М.Гоголя та О.Вайльда спільною стала і проблема людського зла. Так, у повісті "Портрет" автор змалював образ лихваря Петроміхалі, з якого і був написаний портрет, який заволодів життям і душею художника Чарткова. Власник невичерпних багатств, Петроміхалі за допомогою грошей отримав владу над людьми, наживався на чужих бідах і нещастях, сіючи навколо себе лише зло. Навіть після смерті він продовжував приносити людям нещастя за допомогою фантастичного портрету, в якому втілилася вся мерзенність і злість цієї натури. "Я дізнався, – говорить лихвар художнику, – що половина мого життя перейде у мій портрет, якщо тільки він буде зроблений майстерним художником" [2, с. 103]. Цим самим дух зла залишився жити на землі і шкодити людям – портрет нищив усіх тих людей, до яких потрапляв у володіння, а очі лихваря, майстерно передані художником-ченцем, збуджували злі почуття у будь-якій людській душі. Згубний вплив портрета породив у душі Чарткова почуття тривоги і злоби, що стало виражатися у його житті та творчості заздрістю до інших художників, почуттям, якого він раніше зовсім не знав. "Ним заволоділа жадлива заздрість, заздрість до несамовитості. Жовч проступала у нього на лиці, коли він бачив витвір мистецтва, який носив печать таланту" [2, с. 91].

О.Вайльд у романі "Портрет Доріана Грея" трактував зло як найвищу форму потворності людини. На перший погляд, склалося враження, що

основним джерелом зла у творі виступив лорд Генрі Уоттон, який свідомо спокушав Доріана Грея теорією нового гедонізму. Однак його не можна вважати холодним "змієм-спокусником", оскільки він передбачав наслідки і чесно попереджав про них Доріана. Лорд Генрі сам глибоко помилявся, поцінуюючи красу відчуттів, красу насолоди, красу мистецтва, а не красу людської душі. За розвитком сюжетної лінії у романі справжнім носієм зла і душевної потворності став Доріан Грей, оскільки він постійно (свідомо або мимоволі) спричиняв страждання іншим людям, руйнував їхні долі, навіть власноруч убив друга – Безіла Голуорда. Таким чином, він став джерелом страждань майже всіх людей, з якими його зводила доля, своєрідним уособленням зла. Внутрішня дисгармонія і злоба зруйнували і його власне життя. Так сталося лише тому, що він жив у гонитві за насолодою і надмірно милувався красою. "Вічної молодості, насолод, витончених і потаємних, несамовитих веселоців і гріхів – усього цього зазнає він" [3, с. 155].

Ще одна центральна проблема в обох творах – проблема життєвого вибору і пошуку щастя. М.Гоголь та О.Вайльд розкрили її на прикладі головних героїв, які прагнули реалізуватися у житті і досягти щасливої долі. Це молоді, амбіційні особистості, наділені кращими рисами, здатні на почуття. Талановитий 23-річний художник Чартков – головний герой повісті "Портрет" – мріяв стати відомим і завоювати Петербург. Він тяжко працював, але чесною працею не міг швидко реалізуватися, досягти вершини у житті. Його приваблювали світське життя, багатство і слава. Досягти бажаного героєві допоміг портрет, який дивним чином "винагородив" Чарткова грошовим скарбом, забезпечивши йому безтурботне і багате життя. Через це молодий художник втратив спокій та інтерес до мистецтва. "Всі почуття і поривання його звернулися до золота. Золото зробилося його пристрастю, ідеалом, страхом, насолодою, метою" [2, с. 87]. Гроші принесли йому славу й почесні. Він став відомим модним художником, але талант у ньому загинув. Зробившись слугою свого багатства, він перетворився на автомат: перестав відчувати натуру, захопився модними картинками в "англійському стилі", працював без натхнення. Він поступово деградував як художник, а потім і як особистість, перетворившись на "страшного демона".

Головному герою роману "Портрет Доріана Грея" теж усього 20 років. Але він не переймався грішми, як Чартков, бо отримав їх у спадок. Сенс свого життя він вбачав у пошуку насолод, які дарувала краса. За допомогою магічних властивостей власного портрету герой зміг досягти всіх насолод життя, переклавши тягар відповідальності на свій портрет. "Якби старів цей портрет, а я назавжди залишився молодим!.. Я віддав би

за це навіть саму душу" [3, с. 48]. Проте портрет "узяв на себе" тягар того суцільного зла, на яке згодом перетворилося життя красеня-юнака. Саме жажливі зміни художнього шедеврив відобразили етапи морального самознищення героя. Шукаючи нових відчуттів, він прагнув бути щасливим. Але, піддавшись спокусі, морально деградував – загубив не одне чуже життя. Заради насолоди пішов на злочин, страждав від докорів сумління. Прагнучи знищити свою совість, убив сам себе.

Руйнівні сили, що діяли в душі Чарткова і Доріана Грея, знищили й тіло, перетворивши їх на бридких старих. М.В.Гоголь писав: "Нарешті життя його перервалося в останньому, вже безголосому пориві страждання. Труп його був страшний" [2, с. 93]. "А на підлозі з ножем у грудях лежала мертва людина у фракі. Лице її було вкрите зморшками, змарніле, відразливе", – зазначав О.Вайльд [3, с. 222]. Герої самі зробили такий вибір, але рішення Чарткова було стихійним, тоді як життєвий вибір Доріана Грея – більш осмислений і вмотивований.

Доля була невиправдано суворою до художника Чарткова і Доріана Грея: саме тоді, коли вони зрозуміли, яким мало бути їхнє справжнє життя, вона позбавила героїв можливості виправити помилку. Усвідомивши це, вони обрали інший шлях: бути суспільним злочинцем. Чартков скуповував кращі витвори мистецтва і нищив їх у пориві ненависті й шаленства: "Купуючи картину за дорогу ціну, обережно приносив до своєї кімнати і з несамовитістю тигра на неї накидався, рвав, розривав її, різав на шматки і топтав ногами, супроводжуючи сміхом насолоди... Ще ніколи жодна потвора не знищила стільки прекрасних шедеврів, скільки знищив цей буйний месник" [2, с. 92]. Доріан Грей став на шлях вбивства і розтління душ багатьох людей. "У ньому прокинулося буйство загнаного звіра... Опинившись за спиною Голуорда, він схопив ніж і повернувся. Голуорд зробив рух, ніби збирався піднятися. В ту ж мить Доріан підскочив до нього, вткнув йому ніж в артерію за вухом і, притиснувши голову Безіла до столу, став наносити удар за ударом" [3, с. 166].

Щоб виокремити долі головних героїв, М.Гоголь і О.Вайльд увели у художню палітру творів образ митця – художника-ченця (повість "Портрет"), Безіла Голуорда (роман "Портрет Доріана Грея"), які стали творцями знаменитих шедеврів. Вони мали багато спільних рис. Обидва – сформовані особистості з визначеним світоглядом, кожен виробив свою життєву філософію. До того ж вони відверто й конкретно визначили власний сенс буття, аргументували життєву позицію. Але якщо гоголівський художник на мить піддався спокусі, забув про високе призначення мистецтва, породивши портрет-фатум, то Безіл залишався послідовним протягом усього

твору. Хоча водночас кожен із них оголив свою зранену душу, розкрив приреченість долі життя.

Безумовно, можна вважати, що повість "Портрет" М.Гоголя стала літературним "попередником" роману "Портрет Доріана Грея" О.Вайльда. "Адже у людини є предки не тільки в роду: вони є у неї і в літературі. І чимало з цих літературних предків, напевно, ближчі йому за типом та темпераментом, а вплив їхній, звичайно, відчувається людиною сильніше" [3, с. 153]. Але проблематичним і до сьогодні залишається питання про вплив російського письменника на англійського романіста. Не можна беззастережно стверджувати, що О.Вайльд був обізнаний із творчістю Гоголя, зокрема з повістю "Портрет". Проте ми і не прагнули це довести. Наша мета передбачала провести своєрідну літературну паралель між цими творами, довівши, що цінності, якими переймаються люди, змінюються, проте самі люди залишаються незмінними.

Література

1. Маркович В. Петербургские повести Н.В.Гоголя. – Ленинград, 1989.
2. Гоголь Н.В. Повести; Драматические произведения. – Л.: Худож. лит., 1983. – С. 59–111.
3. Уайльд О. Избранное: Пер с англ. / Вступ. статья и комментарии А.Зверева. – М.: Худож. лит., 1986. – С. 3–222.
4. Быцько О.К. "Портрет" Н.В.Гоголя как зеркало художественных замыслов писателя: Урок внеклассного чтения по этой повести // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2006. – №5. – С. 46–50.
5. Жемионис И. Оскар Уайльд "Портрет Дориана Грея". Рассуждения над текстом и подтекстом. Композиция деталей как главный фактор, раскрывающий идею // Зарубіжна література. – 2007. – №10–11 (506–507). – С. 23–33.
6. Манн Ю.В. Поэтика Гоголя. – М., 1988. – С. 227–237.
7. Ржевська З. Естет чи мораліст? О.Вайльд "Портрет Доріана Грея", 10 клас // Зарубіжна література. – 2007. – №10–11 (506-507). – С. 7–11.
8. Удовиченко Л.М. Афоризми письменника як засіб осмислення його творчості (Підсумковий урок за романом О.Вайльда "Портрет Доріана Грея") // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2005. – №3. – С. 19–22.